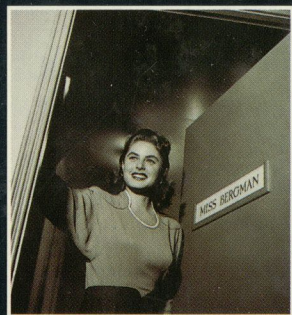
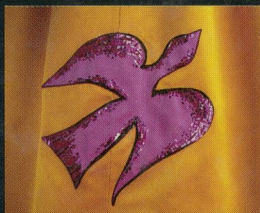
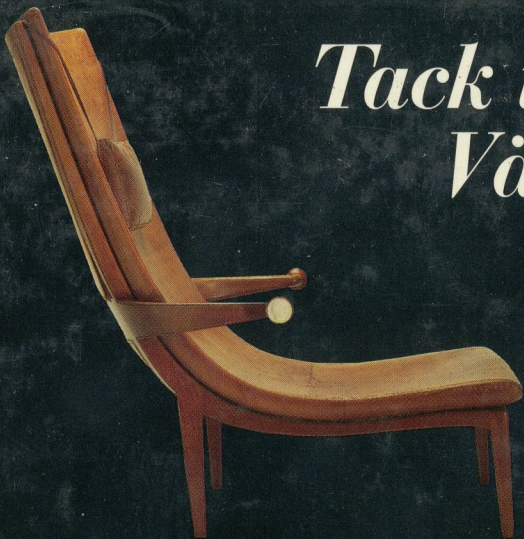

*Tack vare våra
Vänner!*

NORDISKA
MUSEET

Tack vare våra Vänner!

FATLABUREN 1994

Tack vare våra Vänner!

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK

FATABUREN 1994

FATABUREN 1994

ISBN 91 7108 356 1

ISSN 0348 971 X

Redaktör Teje Colling

Fotograf och bildredaktör Birgit Brånvall

Layout Börje Reinhold, Bohusläningens Boktryckeri AB

Omslag Lena Lindqvist

Teknisk redaktör Berit Nordin

Bildmaterialet tillhör Nordiska museet om inte annat anges. I de fall fotografens namn inte uppges är denne okänd.

Summaries translated into English by Skans Victoria Airey

Tryckt hos Bohusläningens Boktryckeri AB, Uddevalla 1993

VARDAGSNÄRA BILDER

OM FOTOGRAFEN GUNNAR LUNDH

Åsa Thorbeck

Gunnar Lundh är ett begrepp – ”småbildsfotografen” och ”statarfotografen” som arbetade tillsammans med Ivar Lo-Johansson. Bland många bildkännare är han också den som okonstlat och nära väckt våra egna minnen av ett Sverige på 30-, 40- och 50-talen. Han har skildrat vad vi som växte upp då mötte, han har fotograferat vägarna med dikesrenar, vägarna som slingrar genom skogar och öppna landskap, vägarna som kommunikationsleder med bilar, cyklist, gångtrafikanter – utblickarna mot jordbrukslandskapet. Fjäll och hav finns också med. Han ger oss scenen.

När man tittar på hans bilder, som man kan följa år från år i de kronologiskt uppsatta kontaktarken, är det som att förflyttas till en annan tid och leva med en stund. Det tycks som om ingen fotograf eller ens kamera finns mellan mig själv och motivet. Bilderna kommer oförmedlat och väcker känslor av liv. De doftar av sommar och grusvägar, vinddrag i fönster, höddamm eller regnvåta gator. Barren fortsätter ogenerat sina lekar, de visar inga tecken på att någon sett dem i dessa ögonblick. Här kan man verkligen tala om kameran som fönster.

Men fotografen visar sig också vara en medveten bildkompositör, en som vet hur man hjälper ögat att se, som ser ögonblicken när form och innehåll smälter samman. Detta bildsinne speglar han i fotografierna.

Under ett år i Köpenhamn studerade han konsthistoria och fotografi. I Nordiska museets arkiv finns signerade förstoringar av honom där den konstnärliga ambitionen att uttrycka sig tydligt

Boken "Statarna i bild" av Ivar Lo och Gunnar Lundh är en klassiker av stor betydelse då den var en föregångare när det gällde att propagera med bild. Bildens slagkraft har många gånger förut hjälpt till att förändra världen, t ex Louis Hines bilder av barnarbete eller FSA-bilderna som övertygande berättade om lantarbetarnas förhållanden i USA. Gunnar Lundhs statar-kvinna med barn från 1946 kan jämföras med FSA-fotografen Dorothea Langes kända bild "Migrant mother", Californien, 1936.

kommer i dagen. När fotografen fyllde 100 år 1939 deltog han i utställningar både på Liljevalchs konsthall i Stockholm och på Charlottenborg i Köpenhamn.

Gunnar Lundhs signum är dock inte konstfotografens utan han är vardagens skildrare. "Dagens banala bild kan i morgon vara unik", sade han själv. Anspråkslösa motiv med tvättstreck och

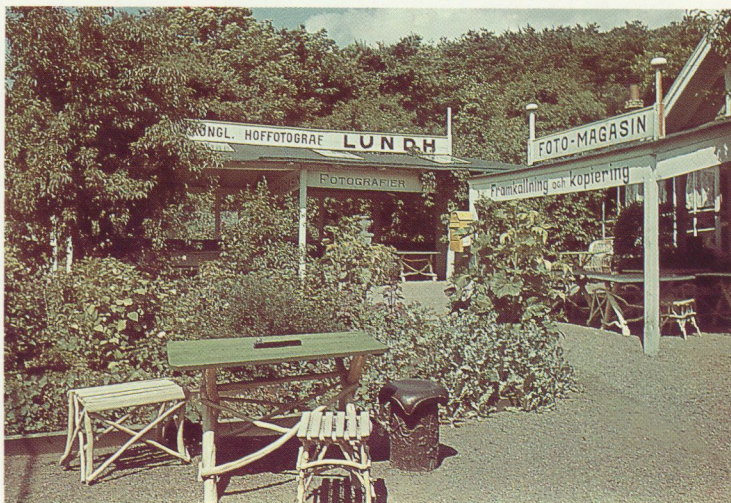

Gunnar Lundh fotograferad av sin far, hovfotografen Peter P Lundh. Den spruckna glasplåten följde med arkivet till Nordiska museet.

bakgårdar i Italien uppmärksammades av Ivar Lo-Johansson när de publicerades i *Folket i Bild* 1931. Författaren som själv påbörjat sina skildringar av statarna ville med Gunnar Lundh som fotograf visa sanningshalten i det han skrev och ett mångårigt samarbete med reportageresor i statarmiljöer inleddes. Gunnar Lundh var heller inte främmande för ämnet utan hade redan på 20-talet fotograferat statare på Ven och i Skåne. 1937 gjorde tidningen *Vi* ett särskilt statarnummer med Ivar Lo i redaktionen och med fotografier av Gunnar Lundh. Den dokumentära bilden användes här mycket medvetet för ett polemiskt syfte. Statarsystemet avvecklades 1 november 1946 och två år senare kom boken "Statarna i bild" på KF:s förlag.

Ivar Los och Gunnar Lundhs föresats att berätta om det svenska statarsystemet blev lika imponerande i sitt slag som de sociala bildokumentationerna inom FSA-projektet i USA. Syftet var att visa statarnas hårda och omänskliga förhållanden. I USA användes FSA-fotografernas bilder i kampanjer för hjälpprogram som lanserades mot nöd och arbetslöshet bland fattiga lantarbetare. Roy Stryker som fått uppdraget att leda arbetet där var sociolog och kände väl till sådana samhällskritiska fotodokumentationer som Jacob Riis' eller Lewis Hines. Stryker menade att det dokumentära arbetet inte innebär "ett förnekande av de formala element som ju måste ingå som en väsentlig del i varje skapelse. Det avgränsar

Gunnar Lundh var son till fotografen Peter P Lundh som 1886 öppnade ateljé i Skättekärr i Skåne, senare även i Höganäs, Mölle och Arild. Gunnar Lundh vistades ofta i Skåne på somrarna. Bilden är tagen 1939.

*Man måste ägna omsorg åt förgrunden så att ögat har "något fängslande att vila vid såsom utgångspunkt vid utmätandet av de olika avstånden". (G. Lundh)
Väg i Jämtland 1939.*

blott dessa element och ger dem en motivering . . ." Vidare sade han: "Svårigheten är att skaffa tillräckligt ingående kunskap om ämnet. . ."

Det sista – kunskapen – är utmärkande för det dokumentära arbetet.

När det gäller statarna var Ivar Lo den pådrivande, den som kände statarnas villkor inifrån. Men utan Gunnar Lundhs bildsinne, förmåga att fånga människor och obetydliga men viktiga detaljer hade vi aldrig haft denna unika skildring. För Nordiska museet är Gunnar Lundhs statarbilder i en klass för sig.

Sammantaget utgör Gunnar Lundhs arkiv en mycket levande visuell, närmast etnologisk dokumentation, kanske därför att människan i så hög grad finns närvarande i bilderna, tagen på "bar gärning" vid sitt arbete eller i enkel samvaro med familj, vänner och bekanta. Fotografiska museidokumentationer från samma tid har inte alls i samma utsträckning människan som mål. Här har vi ett angeläget skäl att samla fotografi som inte styrts från museihåll men ändå kommer museets intentioner nära. Precis som med litteratur, konst och musik ger fotografien oss ett känsligt tidsavtryck. Gunnar Lundhs öga har uppfattat något genuint, det ser vi omedelbart. Det måste vara därför hans bilder är så älskade. Han visar upp en Sverigebild som inte är glättad men som var och en kunde ha mött. Vi anar människan vare sig hon är avbildad eller osynlig i fotografierna. Spåren hon lämnar i markerna syns så som landskapet alltid kommer att vittna om förändringar i människans lev-

nadssätt. Betydelsen av dessa bilder kommer ständigt att växa, användningen vidgas och behovet av dem att öka.

Gunnar Lundh är vår första reportagefotograf med småbildskamera. Redan under sin tid som porträttfotograf i Tyskland på 20-talet bekantade han sig med Leican.

Jag kommer mycket väl ihåg hur. . . mina kamrater i den stora firman, som hade tre ateljéer i gång samtidigt och i genomsnitt 75 sittningar om dagen, undrade över att jag orkade fotografera även på söndagarna. Söndagarna voro nämligen fridagar, och jag försummade aldrig att ta med kameran på ständiga utflykter. Det var nog för övrigt mera ovanligt för 15-20 år sedan att fotografer hade någon egen "amatörkamera", skriver han i en artikel 1943 i Svensk fotografisk tidskrift.

Småbildsfotografen ger sig till känna tidigt. 1929 etablerade han sig i Stockholm och Eric Lins minns hur Gunnar Lundh brukade stå vid Djurgårdsbron med sin småbildskamera laddad med kinafilm. Med orden "Ni är filmad" fick förbipasserande adress till honom. Gunnar Lundh tillhör även pionjärerna i Sverige när det gäller att fotografera i färg med småbildskamera. Hans arkiv rymmer tusentals färgdiapositiv från 1937 och framåt.

Med Gunnar Lundhs arkiv följde en del anteckningar kring utrustning, framkallning, bildförsäljning osv. Han talar bl a om de problem som följer med fotograferingens stora rörlighet och de olika kamerakombinationerna som behövs.

Min beredskapsväska från 1934 var ursprungligen mycket bra, då jag hade allt samlat där, men den blev inte fullt så användbar, när jag började med färgfotografering och behövde plats för 2 kameror. Den är fortfarande bra, men den har i mitt tycke den nackdelen att den lite för demonstrativt talar om, att här kommer en fotograf. . .

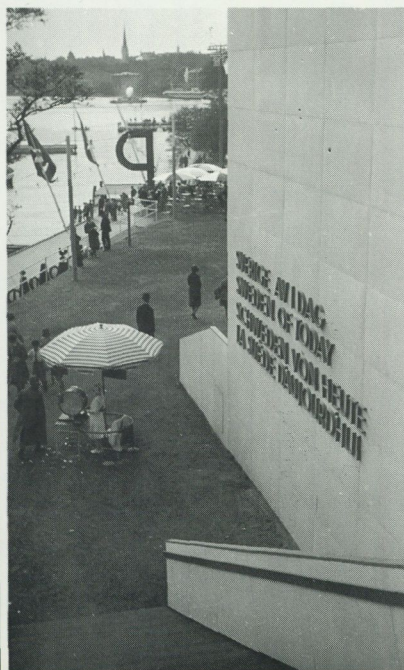
När Stockholmsutställningen öppnade 1930 var Gunnar Lundh redan etablerad i staden. Nordiska museet har hans glasplåtar från utställningen men också 24x36-negativ. I småbilderna känner vi igen hans sätt att närma sig motiven. Bland pressfotografierna med deras bälgkameror var han mycket ovanlig med sin Leica-kamera. Han var vår första reportagefotograf med småbildskamera. Foton från småbildsnegativ.

Han undrar:

Vad måste denna beredskapsportfölj kunna rymma? . . . Leicakamera, 2 st., 1 Rolleiflex, stativ, blixtljus, fotoflux, lampa, objektiv, film, elektrisk sladd, diverse småsaker. . . väskskruvar, metallavtryckare, gulfilter, solskydd, batterier till vacumblixtar skall finnas i flera reservexemplar.

I en intervju för Nordisk Tidskrift för fotografi 1937 talar Gunnar Lundh hängivet om småbildskamerans möjligheter. *Den korta brännvidden – och stora skärpedjupet – gör bl. a., att man . . . kan ta ögonblicksbilder på kort tidsexponering. . . Motivkretsen ökas avsevärt genom möjligheten att snabbt byta objektiv, särskilt vidvinkelobjektivet ställer denna kameratyp i särklass när det gäller interiörer.*

Barn är ett viktigt motiv för Gunnar Lundh. Han ser på dem med respekt och ömhet och bilderna når både den vuxna människan och barnet inom oss.

Flickorna är fotograferade 1937 i Sundbyberg, pojkarna med brännglas i Stockholm 1931, lekande indianer 1933 och grabben 1933.

Återgivning av detaljer blir förstås sämre än med en stor kamera men å andra sidan är det lättare att få *verkligt expressiva bilder* . . . Men att sedan ur verklighetens virrvarr söka finna de karakteristiska motiven – ja, det är en sak, som inte går att lära bort. Konsten att se måste man lära sig själv.

Leican passar honom utmärkt med det intresse han har att fotografera mänsklig aktivitet i "obevakade" ögonblick. Han har alltid kameran i högsta beredskap.

Det är intressant att ta del av hans resonemang i FOTO 1939 där han skriver om "Landskapsbilden förr och nu":

Det är . . . mycket svårare än man i allmänhet tror, att finna något karaktéristiskt i landskapet, något som i bild kan ge en syntes. Därvidlag gör nog mattkivan en viss tjänst. Man kan givetvis inte knäppa, förrän man ställt in på mattskivan, och under den tidsfristen har man tillfälle till eftertanke, om huruvida motivet eller dess placering i bildfältet äro rätt valda. Eftertanke är för övrigt en god sak före tagningen, den ger även tillfälle till en smula bildregi. Trots allt klander av rutinen är det dock en given fördel att kunna arbeta med en relativt stor snabbhet. När rörliga föremål befinna sig inom skotthåll, kan det gälla att blixtsnabbt vara beredd, för att inte gå miste om ett bra moment till förmån för bildverkan.

Men det är inte bara snabbheten, som är avgörande. Genom rutin och ett tränat bildsinne kan man mycket fort beräkna bildverkan. Då tiden är knapp och inte tillåter någon egentlig förflyttning, måste man dock omedelbart kunna välja ett kameraläge, som är gynnsamt för bildeffekten. Man kan luta kroppen i olika lägen, försöka sig på en knäböjning eller kasta sig på marken, antingen på magen eller ryggen. . .

Påfallande ofta har personer fotograferats bakifrån, vilket både hjälper till med orientering i rummet, ger en tillfällig karaktär åt

"Glöm inte badstranden och dess möjligheter till friska okonventionella bilder", skriver Gunnar Lundh i en artikel om "Kamerajakt i sommartid". Solviksbadet 1933.

bilden och skapar mjuka, rundade konturer, lätta att följa, kanske ömhetens språk.

Av egen erfarenhet talar Gunnar Lundh när han i den tidigare omnämnda artikeln från 1943 vänder sig till fotografer med tips och råd inför sommarens fotograferingar. Han rekommenderar cykel, något han själv och Ivar Lo använde sig av vid sina reportageresor. Och han ger många förslag på bra motiv: "barn och vatten är tack-samma . . . Studera landsvägen med all dess trafik, fotgängare, cyklister, turister . . . Svensk vardag, folk och människor i olika yrkesutövningar, hantverk och industri." Och så: "bildserier är begärliga för tidningarna". Gunnar Lundh var själv mycket tidig med bildserier som ofta blev en bildsvit med gemensamt tema, ibland mer genomtänkta serier tagna på samma plats och hophållna i tiden.

Gunnar Lundh hade egen bildbyrå så tidigt som 1929 och sålde fotografier till Vi, Folket i Bild, fackförbundspressen, Åhlén och Åkerlunds veckopress m fl tidningar. Mycket försäljning gick också till utlandet. I bildsamlingens rubriksättning kan vi se hans inriktning och också anpassning till önskemål från en stor kundkrets. Han var mycket mån om den han fotograferade. 1944 gjorde han en sammanfattande orientering i bildarkivet samt anvisningar om skötseln av det. När det t ex gäller närbilder och porträtt av personer måste försiktighet iaktas vid utlämning av bilder för reklamändamål, skriver han. I många andra frågor visar han sig också väl medveten om regelverket kring bildförsäljningen.

Raden av bilder som passerar revy, motiven tagna långt bortifrån, närmare och närmare, detaljerna, den jämna kvalitén, de välgjorda kopiorna, det ordnade arkivet, det medvetna hanterandet av kamerautrustning, bildförsäljning – allt berättar för oss om yrkesmannen/fotografen. Människan/fotografen visar sig mera i valet av motiv, i det vackra bildspråket, enkelheten i berättandet. Helhetsintrycket är imponerande.

Gunnar Lundhs (1898–1960) arkiv skänktes 1961 till Nordiska museet. Det omfattar bortåt 300.000 negativ och diapositiv, kontaktkopior samt en omfattande samling ämnesordnade kopior. Då merparten av filmmaterialet ligger på nitratbas utgör det ett riskabelt och självförstörande material som är angeläget att prioritera i vårdarbetet. "För utexperimenterande av bästa metod för överföring av negativen till annan bas. . ." erhöles medel av Nordiska museets Vänner 1982. Prov på teknik och flödesplaner togs fram, och material provades. Vid Rotebrolaboratoriet har sedan en metod utvecklats för duplicering av film.

Det allra vardagligaste och mest tillfälliga har ofta fotograferats av Gunnar Lundh. Han hade alltid kameran till hands och han såg och kände ögonblicken som rymde mycket av liv. Västerbron, Stockholm, 1952.

*Översvämning vid Traneberg
1940.*

Gunnar Lundh var alltid ute med kameran och han sålde sedan sina reportage till tidningarna. Om han inte gick upp personligen skickade han erbjudande om bilder, styckevis eller serier av bilder. Han tyckte att småbildskameran först och främst lämpade sig för detaljer. Förenkling av motiven bidrog också till lyckade bilder.

Demonstrationer i Stockholm 1936, 1952 och 1938.

"När Mikael blev äldre mindes han ibland sin barndom om sommaren som en tid av feber. Han kände oron och hettan inom sig för var dag. På gården satte sig allt i trög rörelse tidigt om morgnarna. Då översvämmade statare stallplatsen. Sängarna bäddades upp i köken. Kvinnorna gick till mjölkningen. Yrvakna ord och svordomar genomträngde den ännu friska luften. . ."

(ur *Godnatt, jord* av Ivar Lo-Johansson)

Statare, Thorsåker 1937. Statarbarn 1946. Mjölkerskorna Nancy Persson och Ester Olsson, Stureholm 1946.

Gunnar Lundh har här intresserat sig för potatisodling. Bilden av de arbetande kvinnorna togs en god stund – eller flera bildrutor – före rasten när deras kamrat kommer cyklande för att sluta sig till gemenskapen. Bilderna är tagna längs vägen Halmstad–Laholm 1937.

Gunnar Lundh var en av de första att fotografera i färg med småbildskamera. Omkr. 11.000 diapositiv finns på Nordiska museet. Färgen åldras men kan i vissa fall räddas med korrigeringsfilter. Samma motiv kan återkomma i sv/v. Foto från 1937.